

Mer om sjöorrrens flyttning

Sjöorrrens flyttning över Västmanland har tidigare beskrivits i Fåglar i Västmanland. Det verkar dock vara en fågel som inte upphör att fascinera. Våren -98 har många aktiva skådare letat sjöorrreflockar på storfjärdar och sjöar i landskapet. Kanske denna vår har bokfört fler sjöorrar i Västmanland än något annat år. Många är frågetecknen om denna nattflyttande enigmatiker. Författaren söker här leda i bevis en intressant teori om flyttningen på de sjöorrar som passerar oss.

Thomas Pettersson

Mats Andersson (1996) har på ett utmärkt sätt redovisat olika aspekter av sjöorrrens uppträdande i Västmanland. En fråga lämnar han dock öppen, nämligen den om vart de vårflyttande sjöorrarna är på väg. Jag har många gånger lyssnat mot natthimlen och själv undrat över vart de ivrigt lockande sjöorrreflockarna är på väg. Med den övergripande frågeställningen, alltså sjöorresträckets riktning över Västmanland, har jag antligen fått tillfälle att gå i efter.

Jag har analyserat materialet i regionala rapportkommitténs (rk) arkiv

från tjuugoårsperioden 1976-95. Detta material är heterogent i åtminstone den meningen att datainsamlingen inte har skett systematiskt. Detta innebär självfallet en hel del felkällor, framför allt kanske varierande ornitologisk aktivitet i tid och rum. I rnk:s rapportmallar har alla observationer begärts in samtliga år under perioden, utom 1979 och 1980, då sjöorre, av någon anledning,

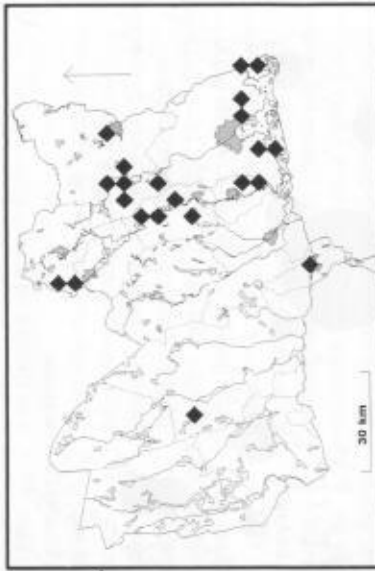

Dansk sjöorre.
Foto: John Larssen

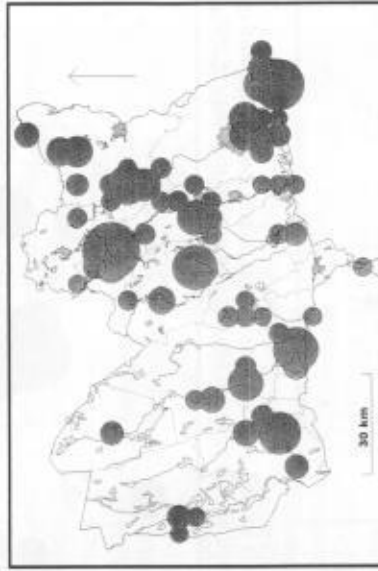
helt saknades i listan. Trots detta finns en del material även från dessa år. Totalt ingår 511 rapporterade fynd i denna analys, varav det absoluta flertalet (427) är från våren (t o m 10 juni).

I det följande är det i första hand uppträdandet under våren som är föremål för diskussion. Sjöorrarnas vårflyttning noterar vi i huvudsak på två sätt. Antingen hör vi sträckande flockar natttid (företrädesvis under förmattan, enligt min egen erfarenhet från målarområdet), eller också ser vi rastande fåglar långt ute på öppet vatten i större sjöar. Övriga observationer, t ex av synligt sträck, är så få att de kan försummas i sammanhanget.

Jag har på karta (figur 1) prickat ut observationer (54 st.) av nattsträckande sjöorrar. För att inte ojämnheter i ornitologisk aktivitet skall bli alltför utslagsgivande har jag valt att markera s. k. atlasrutor (5x5 km enligt Rikets nät) där sådana iakttagelser gjorts, oavsett hur många. Den bild som framträder är tydlig, men samtidigt märklig. Antalet fynd i Bergslagen är förbluffande få och i den västra landskaps- halvnan finns faktiskt bara ett sådant fynd under perioden! Det var Ola Almkvist som hörde en "stor flock" vid Risberghöjden i Lindes den 5 maj 1988 (Andersson & Malmstigen, 1989). Jag tror att kartan ger en god bild av verkliga förhållanden av följande skäl. Nattnaktiva ornitologer finns över hela landskapet, visserligen är de sannolikt fler i öster. Under perioden från slutet av

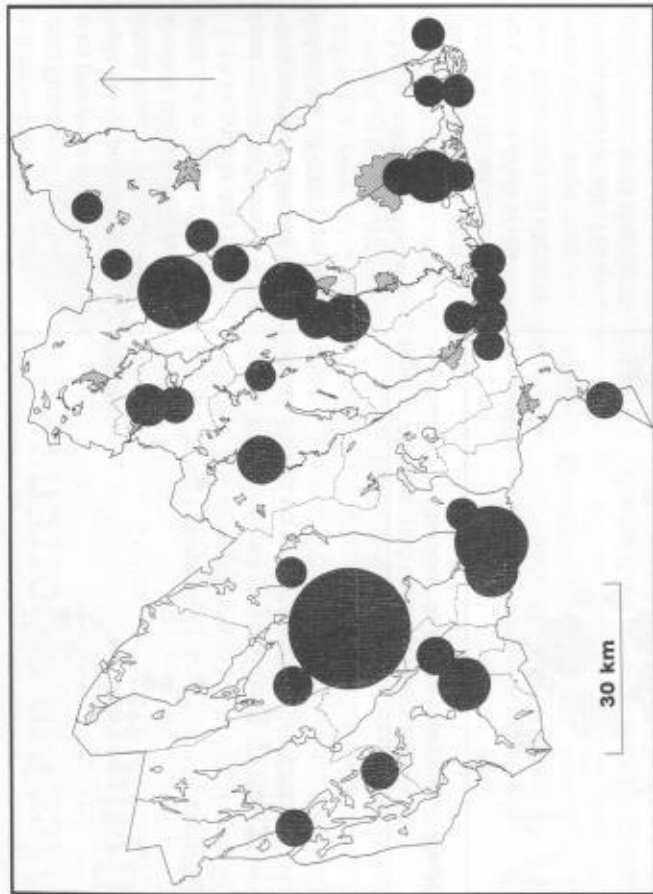

Figur 1. Atlasrutor (5x5 km enligt Rikets nät) med observation av nattsträckande sjöorre våarna 1976-95.

Figur 2. Atlasrutor med observation av rastande sjöorre våarna 1976-95. Prickens storlek är proportionell mot den största iaktagna flocken genom åren.

april och några veckor framåt finns det många goda skäl för en fågelintresserad att hålla sig utomhus på natten. Det kan vara tjäder- eller orrspel som behövs närmas i god tid före gryningen, ofta är det ännu god aktivitet hos ugglor eller också kan det vara en organiserad inventering av dvärgbecka-sin, såsom har gjorts sena kvällar ett antal gånger i Lindesbergs kommun (Malmstigen, 1991). Det mesta tyder alltså på att det främst är östra Västmanland som berörs av sjöorrrens nattliga vårsträck.

Figur 3. Atlasrutor med observation av rastande sjöorre höstarna 1976-95. Prickens storlek är proportionell mot den största iaktagna flocken genom åren.

Figur 4. Medelkoordinater (svart trekant) för fynd av sjöorre våarna 1976-95 uppdelat på tiodagsperioder (1-10.4, 11-20.4, 21-30.4, 1-10.5, 11-20.5, 21-31.5, 1-10.6).

helt enkelt på avsaknad av sjöar. Frågan varför knappast något nattsträck registreras i väster, men att rastande sjöorrar där uppträder regelbundet, återstår att besvara!

En motsvarande karta (figur 3) över sommar- och höstfynd ger en liknande bild. Antalet fynd är dock bara dryga tiondelen av antalet vårfynd, varför osäkerheten här är större.

För att försöka besvara huvudfrågan om värsträckets riktning har jag analyserat vårfynd i detalj. Varje observation har koordinatsats med någon kilometers noggrannhet. Jag har sedan, med hänsyn taget till antalet individer, beräknat medelkoordinaten för alla observationer under sju tiodagsperioder (1-10 april, 11-20 april... 1-10 juni) med undantag för perioden 21-31 maj som omfattar elva dagar. Dessa värden har jag sedan markerat på karta (figur 4). Som synes erhålls en tydlig sekvens i nära nog rakt östlig riktning. Undantaget utgörs av första aprildekaden, där dock endast tre fynd står till buds. Här finns givetvis flera tänkbara felkällor. Det geografiska området (landskapet Västmanland) som är föremål för analys är begränsat och dessutom i viss mån utsträckt i väst-östlig riktning. Här spelar också den ojämna ornitologiska aktiviteten en roll. Materialets storlek liksom den närmast linjära sekvensen

i en riktning talar dock för resultatets relevans.

Jag vill, mot bakgrund av ovanstående, hävda att sjöorrrens värsträck över och genom Västmanland är orienterat huvudsakligen i östlig riktning. Sträckets behov över givetvis inte följa en rät linje, men i förlängningen ligger Finska viken med ett dokumenterat kraftigt värsträck av bl. a. sjöorre (Alerstam 1982)! Kanske berörs vi av samma starka sträck som uppmärksamhets vid norra Vättern (Gustafson 1994). En motsvarande analys som ovan beträffande vårfynd av sjöorre i Svealands och Göta-lands hela inland är onckligen en spännande tanke. Kanske kan den förverkligas och då ge en bättre och samlad bild av sjöorrrens sträck över Sydsverige!

Litteratur

- Alerstam, Th. 1982. *Fåglflyttning*. Lund.
 Andersson, M. 1996. Sjöorrreflyttning. *Fåglar i Västmanland* 27: 82-86.
 Andersson, M. & Malmstigen, J.-E. 1989. *Fåglar i Lindesbergs kommun 1988*. Meddelande nr. 7. Frövi fågelklubb.
 Gustafson, P. 1994. Sträckstudier vid Klåvuddens våren 1994. *Fåglar i Närke* 17: 108-113.
 Malmstigen, J.-E. 1991. Inventering av dvärgbeckasin 26 april 1991. *Pandion* 7. Thomas Pettersson. 021 - 19 51 59

Sjöorresträck

Foto: Knud Pedersen